

Thomázy Gabriella¹²⁸**LATIN-AMERIKAI MIGRÁCIÓ CHILÉBEN**

DOI: 10.25116/kozelitesek 2020.1-2.13

Absztrakt

A nemzetközi hírek gyakran szólnak az Európába vagy az Amerikai Egyesült Államokba irányuló migrációról, ám nagyon ritkán hallani a Latin-Amerikán belüli népességvándorlásról. Chilét azok választják, akik a régióon belül szeretnének új hazát találni, ám az ország nem készült fel a bevándorlók számának az utóbbi években tapasztalt robbanásszerű növekedésére. A tanulmány fő célja a jelenlegi chilei tendenciák, a migrációval kapcsolatos kihívások és a jövőbeli scenáriók elemzése.

Kulcsszavak: migráció, Latin-Amerika, Chile, statisztikák, jogszabályok.

Abstract

International news often covers migration to Europe or to the US. On the other hand, very rarely do we hear about migration within Latin America. Chile is one of the destination countries chosen by people who want to find a better future within the region, yet the country is not prepared for the huge increase in migration which has taken place in recent years. The main objective of this study is to analyse the current trends and the challenges related to migration as well as future scenarios.

Keywords: migration, Latin America, Chile, statistics, legislation.

1. Bevezetés

Chile nem igazán ismert Európában, meglehetősen keveset hallottunk erről a távoli országról. A nemzetközi hírekbe általában valamilyen természeti katasztrófa kapcsán kerül be, mint például a 2010-es, a Richter-skála szerinti 8,8-as földrengés, vagy amikor 33 bányász¹²⁹ rekedt a föld alatt éppen egy magyar kivándorolt, a Kemény család bányájában. Chile egy igen modern ország, még európai mércével mérve is, nagyon sok modern épületet látni, hiszen a sorozatos földrengések miatt hiányoznak a „tipikusnak” mondható koloniális stílusú épületek.¹³⁰ Latin-Amerikán belül nagyon népszerű ország, sok bevándorlót és befektetőt vonz, hiszen nagyon jó gazdasági adatokkal rendelkezik. Az éves GDP: 298.172M USD, az egy főre jutó GDP 16.245 USD, a GDP éves növekedése: 4%, (IMF 2018), az infláció: 2.6%, a munkanélküliségi ráta: 6,8% (INE 2018¹³¹) – a régió legjobb gazdasági mutatói közé tartoznak ezek. Chile lakossága meglehetősen kicsi a többi dél-amerikai

¹²⁸ 2010. augusztus 5-én 33 bányász rekedt a föld alatt 720 méter mélységben, a 69 nappal későbbi mentést világszerte közvetítették. (Peregil 2018)

¹²⁹ Chilében nagyon gyakoriak a földrengések, de az 1940-es évektől földrengésbiztos épületeket építenek.

¹³⁰ INE – Chilei Statisztikai Hivatal, állami intézmény.

¹³¹ Data.un.org-2019 lakosság szám: Argentína 44,78 millió, Brazília 211 millió, Kolumbia 50,34 millió.

országához¹³² képest, 18.355.000 (INE 2018), a második legkevésbé korrump ország Latin-Amerikában, 2018-ban a „Transparency International” elemzésében a 27. helyen állt, közvetlenül Uruguay után, ugyanezen a listán Franciaország a 21., Spanyolország a 41. helyen, míg Magyarország a 64. helyen szerepel. (Corruption perceptions index 2018). Továbbá, a régióban az egyik legbiztonságosabb országnak számít (Insight Crime 2018).

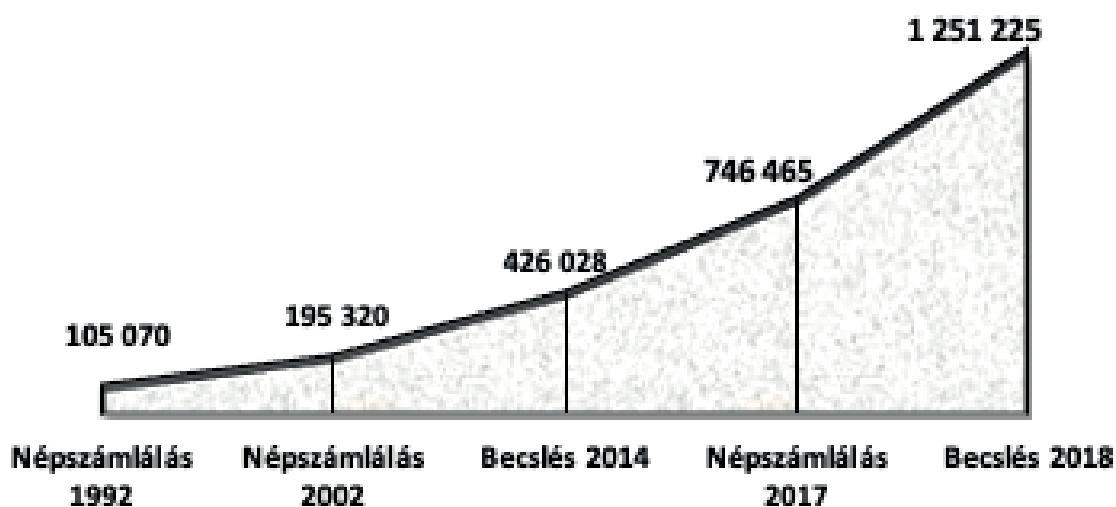
Sok bevándorló keres új hazát Chilében, kezdetben háztartási alkalmazottak érkeztek Bolíviából és Peruból, hiszen már a chilei középosztálynál is nagyon elterjedt főleg a bejárónők vagy a bentlakásos alkalmazottak foglalkoztatása. Az utóbbi 10 évben már nemcsak azok a társadalmi csoportok érkeznek az országba, amelyek a legszegényebb rétegekhez tartoznak, hanem a képzett közép- és felső középosztályhoz tartozók is. A tanulmány célja annak bemutatása, milyen kihívásokkal szembesülnek a bevándorlók Chilében, elsősorban két kiemelten fontos foglalkozásra, az orvosokra és a fogorvosokra vonatkozó adatok alapján. A rendelkezésre álló adatok elemzése lehetővé teszi a jelenlegi chilei tendenciák, a migrációval kapcsolatos kihívások és a jövőbeli scenáriók elemzését. A tanulmány elsősorban a Bevándorlási Hivatal és a Chilei Egyetem (Universidad de Chile) adataira támaszkodik, melyek többsége nem statisztikai adat, hanem különféle táblázatok alapinformációkkal. Egyrészt a Bevándorlási Hivatal tartózkodási engedélyt kérő külföldiekről évente publikált hivatalos adatai képezték az elemzés tárgyát, másrészt a Chilei Egyetem 2005 és 2018 között külföldön szerzett szakképzettségek elismeréséről szóló nyilvántartásai. A rendelkezésre álló információk összegyűjtése után statisztikákat és táblázatokat készítettem, melyek összehasonlítása és a következtetések levonása szolgálja jelen tanulmány alapját. Kvalitatív interjúk, munkajog, valamint a bevándorlási törvény ismerete, továbbá a bevándorlási politika megváltoztatására vonatkozó törvénytervezet segítették a jelenlegi helyzetelemzést. A tanulmány a következő két kérdésre keresi a választ:

Valóban egyszerűbb új hazát találni a régióon belül? Chile megkönnyíti a bevándorlók foglalkoztatottságát és integrációját?

2. Statisztikai adatok a Chilében élő külföldiekről

A Chilei Statisztikai Hivatal (INE) és a Bevándorlási Hivatal (DEM) közösen elkészített becslése, valamint népszámlálási adatok alapján elmondható, hogy míg 1992-ben a népszámlálás alapján 105.070 külföldi tartózkodott Chilében, ez a szám 2002-ben 195.320, 2017-ben 746.465-re nőtt. 2018-ra már közel 835.000 bevándorlót tartottak nyilván. Az év végére ez a szám folyamatosan növekedett, majd a kiadott hivatalos statisztika szerint a Chilében élő külföldiek becsült száma 2018. december 31-én elérte a 1.251.225 főt, az illegális bevándorló ebből megközelítőleg 300.000 lehet.

¹³² Christian Dustmann a University College London tanára, a migráció kutatásával és elemzésével foglalkozó központ, a CReAM igazgatója (Dustmann, 2016).

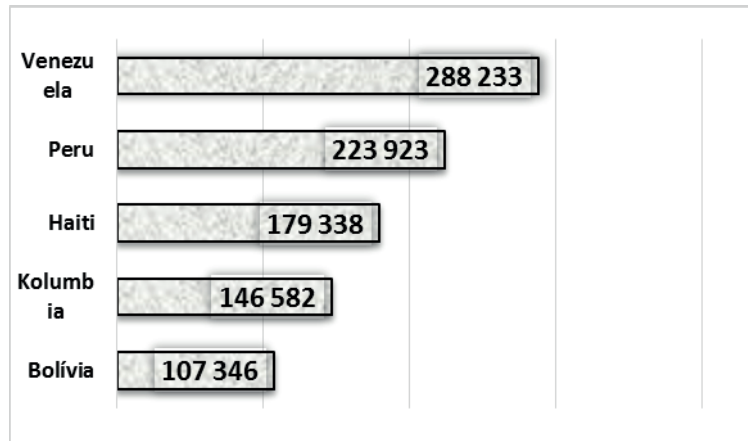

1. ábra: Chilében élő külföldiek becsült száma

(Forrás: Chilei Statisztikai Hivatal, Bevándorlási Hivatal)

A bevándorlók nemek szerinti megoszlása: 646.128 férfi és 605.097 nő (INE, 2018). A Chilében élő külföldiek aránya a decemberi adatok alapján elérte a 6,6%-ot, ez a legnagyobb a régióban. Érdekes összevetni a többi ország adataival: Argentína 4,9%, Brazília 0,4%, Ecuador 2,4%, míg Kolumbiában 0,4% (2017 adatai alapján), (El Mercurio 2019. 02. 15). Nyilván a statisztikák 2019-ben jelentősen változnak a venezuelaiak tömeges kivándorlása miatt, de az erre vonatkozó adatok csak 2020-ban lesznek nyilvánosak. Bár már most is lehet tudni, hogy megközelítőleg 1,4 millió venezuelai érkezett Kolumbiába 2018-ban és 2019-ben, ez azonban a majdnem 50 milliós ország összlakosságához viszonyítva nem éri el a 3%-ot. (World Politics Review 2019. 09. 17.) Az is kérdés, hogy mennyien maradnak valóban Kolumbiában, amit csak a 2020-as adatokból lehet majd megtudni. Azt sem szabad elfelejteni, hogy Chile „csak” 18 milliós, így bár lehet, hogy nem érkezett olyan sok bevándorló az országba, mégis az összlakosságához viszonyítva magasabb az arányuk.

Chilében a rendelkezésre álló adatok alapján a bevándorlók közel 60%-a 20 és 39 év közötti. A legnagyobb számban öt országból érkeztek a következő megoszlásban: venezuelaiak: 228.233 fő; peruiak: 223.923; haitiak: 179.338, kolumbiaiak: 146.582 fő; a bolíviaiak 107.346 fővel az ötödikek a rangsorban. 2018 volt az első év, amikor a peruiak a vezető első helyükről a másodikra csúsztak és a venezuelaiak lettek a legnagyobb bevándorló közösség.

2. ábra: A Chilében élő külföldiek becsült száma születési ország alapján/fő

(Forrás: Chilei Bevándorlási Hivatal – DEM).

A második csoport, amely a tárgyalt időszakban (1992–2018) leginkább megnövekedett, a haitiaké volt, elérték a külföldiek teljes létszámának a 14,3%-át. Ők Chile legújabb bevándorló csoportja, a korábbi statisztikákban csak elvétve fordultak elő. (INE 2018)

A Dustmann¹³³ (2016) tanulmányában leírtakkal ellentétben, Chilébe nem a legalacsonyabb iskolai végzettségű bevándorlók érkeztek, hanem magasabb iskolázottságúak, mint a helyi lakosság. A többségük anyanyelve a spanyol, ami megkönnyíthetné a munkaerőpiaci integrációt, még akkor is, ha a chilei spanyol kissé eltérő a többitől. A chileiek átlagosan 11 évet töltenek az iskolapadban, míg a Chilébe érkező külföldiek átlagosan 12,6 évet, sőt a venezuelaiak 15,6 évet. (Banco Central de Chile 2018; DEM 2018). A venezuelai bevándorlók jóval iskolázottabbak, mint a chilei lakosság, 70%-uk rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel, míg a peruiaknak mindössze 19%-a. Ugyanakkor érdekes az a tény, hogy az egyetemet végzett bevándorlóknak csak 57% dolgozik a végzettségének megfelelő pozícióban – a chileiek esetében ez az arány eléri a 87%-ot. (Banco Central de Chile 2018)

A bevándorlás kedvezhet az országnak, ha a bevándorlók a magasabb iskolai végzettségűekhez és társadalmi réteghez tartoznak. Ez az úgynevezett „fölvándorlás”, viszont ebben az esetben akár társadalmi feszültségeket is okozhat a privilegizált helyzetben lévő helyi lakosság és a magasabb társadalmi-szociális réteghez tartozó bevándorlók között (Andorka, 1997: 241).

¹³³ Chile államalapítása (1810) óta sorozatosak a szomszédos országokkal folytatott határviták. Bár a konfliktusok enyhültek, a viták egészen a napjainkig folytatódtak. (Correa–García, 2013) Az 1970-es években, Pinochet diktatúrája alatt (1973–1990) az Argentínával, Bolíviával és Peruvall határos területekre a becslések szerint 180 ezer gyalogsági aknát telepítettek, a határvédelem és a jövőbeli konfliktusok elkerülése érdekében (Bustamente–Cañas, 2015). Chile 1997-ben írta alá az Ottawai Egyezményt, amely megtiltja a gyalogsági aknák gyártását, raktározását és forgalmazását, s az egyezmény értelmében Chile vállalta, hogy 2020 végére befejezi az aknák felszámolását (Ventura, 2016).

3. Valóban egyszerűbb új hazát találni a régióon belül? Chile megkönnyíti a bevándorlók foglalkoztatottságát és integrációját?

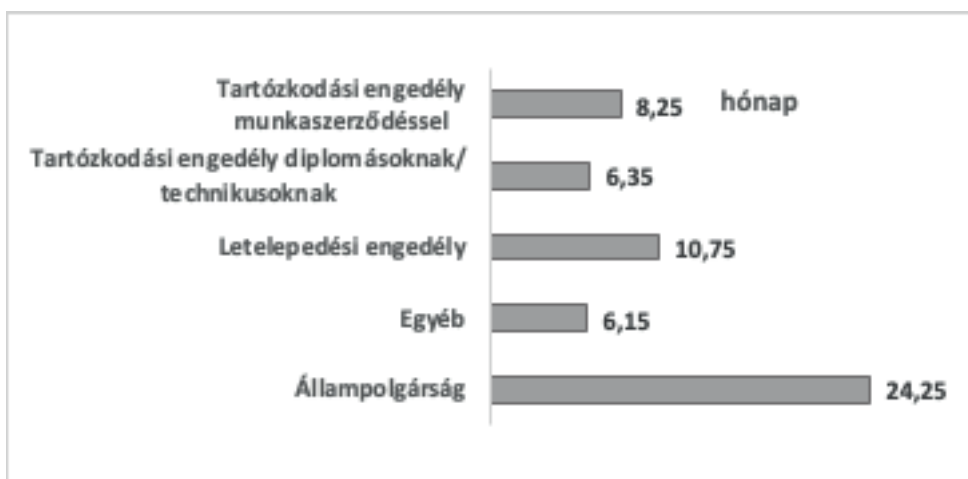
Chile a régióban az egyik legstabilabb ország, szilárd gazdasággal és demokratikus intézményrendszerrel, talán pont ezért lehet vonzó a szomszédos országok lakosainak és a távolabbról érkezőknek is. A chilei fizetések európai viszonylatban is versenyképesek, különösen a felsőfokú végzettséget igénylő pozíciókban. A legjobban fizetett területek a műszaki, a technológia és a bányászat (Guía Salarial, 2019), továbbá az egészségügy, főképp az orvostudomány területe. A bérek és a foglalkoztathatóság is magas az orvostudományhoz kapcsolódó pozíciókban, többek között azért, mert ez az egyik legdrágább szak a chilei egyetemeken, továbbá sok év tanulást és gyakorlatot igényel (Mifuturo.cl).

3.1 Tartózkodási és letelepedési engedélyek eljárásának időtartama

Chile bevándorlási törvénye az 1975. évi 1.094. sz. törvényerejű rendeletre épül, valamint a menekültkérdést a 2010. évi 20.430-as törvény szabályozza a nemzetközi szabványoknak megfelelően. (Rojas-Silva, 2016) Az ország számos tartózkodási és letelepedési engedélyt kínál az oda érkező külföldieknek. A legáltalánosabb az, hogy először turista vízummal érkeznek a letelepedni szándékozók, és ennek lejártá előtt kérvényezhetnek először tartózkodási engedélyt, amely 1 vagy 2 évig érvényes, engedélytől függően. A tartózkodási engedély után igényelhető a letelepedési engedély. Sok bevándorló nem kérvényezi idejében a tartózkodási engedélyét és akár pár év illegális tartózkodás után rendez csak a helyzetet a Bevándorlási Hivatalban. Ez annyira elterjedt, hogy az úgynevezett „illegálisoknak” külön sor van a hivatalban. Sebastián Piñera kormánya (második kormányzása: 2018–2022) számos szigorítást vezetne be: „Eljött az a pillanat, amikor rendet teszünk az otthonunkban, amit másokkal megosztunk” (Navarrete–Vedoya, 2019), nyilatkozta 2018. április 6-án. Ez volt az a nap, amikor a kormány új álláspontot fogalmazott meg a migrációval kapcsolatban: biztonságos, és szabályozott bevándorlást szeretne elérni. Jelenleg az erről szóló törvénytervezetet a kongresszus tárgyalja, de számos intézkedés már életbe lépett 2018. április 16-án, ezek egyik legfontosabb pontja a haitiak vízumkötelezettsége (az okmányt csakis Haiti chilei konzulátusán lehet igényelni), a másik módosítás a venezuelaiakra vonatkozik, egy új vízum bevezetése, amely könnyítené a bevándorlásukat. Továbbá néhány új vízumot csak a származási országban lehetne igényelni (Reforma migratoria 2018). Az új törvénytervezet számos programjának pozitív volt a visszhangja, főképp, hogy a haitiból érkező bevándorlók száma radikálisan csökkent, viszont számos bevándorláshoz köthető szervezet és szakértő bírálta a kormány további szigorítását (Navarrete–Vedoya 2019). 2019. július 21-én a bevándorlók kisebb tüntetést szerveztek a kormány bevándorlópolitikája ellen (Telesur, 2019), valamint ugyanezen év augusztus 11-ére szélsőjobboldali szervezetek országos migráció ellenes

tüntetés szerettek volna rendezni, melyet végül nem engedélyeztek. (24horas 2019). Sebastian Piñera reformja radikális változást jelentett a korábbi elnök, Michelle Bachelet (2014–2018) alapvetően nyitott, a „latin testvérek” befogadását hirdető politikájával szemben. 2018-ig a Bevándorlási Hivatal csak apróbb változtatásokat hajtott végre, bár ennek következtében jelenleg nem látni hosszú sorokat a hivatal előtt Santiago központjában, azonban így is nagyon lassú az ügyintézés. A rendszer már a nagy bevándorlási hullám előtt összeomlott, a hosszú várakozási idő évek óta komoly problémát jelent. Továbbá emelkedett az illegális bevándorlók száma is, akik turistaként lépnek az országba és később nem kérvényeznek semmilyen tartózkodási engedélyt. A Bevándorlási Hivatal adatai szerint jelenleg közel 300 ezer illegális bevándorló tartózkodik az országban, a legnagyobb csoport a haitiaké. Mivel Chile keleti részén az Andok, északon pedig a sivatag mint természetes határ megnehezíti az átkelést, ráadásul a Peruval és Bolíviával határos részeken még mindig vannak – főként – gyalogsági aknák,¹³⁴ az illegális bevándorlók legtöbbször legálisan érkeznek az országba, általában turista vízummal, majd ennek lejártá után válnak illegálisakká. Fontos hozzátenni, hogy viszonylag egyszerűen legalizálhatják státuszukat a Bevándorlási Hivatalban, minimális pénzbüntetés megfizetésével.

A hivatal nyilvánossá teszi a különböző tartózkodási/letelepedési engedélyekkel kapcsolatos várakozási időt (6,35 hónaptól egészen 24,25 hónapig), viszont a gyakorlatban ennél jóval hosszabb ideig is eltarthat az ügyintézés. Először tartózkodási engedélyt kell igényelni, mely egy-két évig érvényes, majd ezután kérvényezhető a letelepedési engedély, amit 5 év után kell meghosszabbítani. Az állampolgárság kérvényezése nemrégiben változott meg. Most már az első tartózkodási engedélytől számított öt éven belül lehet kérvényezni, míg korábban csak 5 év letelepedési engedély után volt ez lehetséges.

3. ábra: Tartózkodási és letelepedési engedélyek eljárásának időtartama / hónap

(Forrás: Chilei Bevándorlási Hivatal-DEM)

¹³⁴ Nagyon fontos megemlíteni, hogy pl. Ecuadorral, Kolumbiával és még néhány országgal Chilének van kétoldalú kapcsolata, de ez nem elegendő a szakmák korlátok nélküli gyakorlásához, szintén szükséges néhány vizsga letétele.

A diplomások/technikusok kérvényezhetnek úgynevezett szakmai tartózkodási engedélyt, melyhez csak a végzettség igazolása és egy állásajánlat szükséges. Az állásajánlatban a cégeknek mindössze a fizetéssel és a betöltött pozícióval kapcsolatos legfontosabb információkat kell közölniük, de nem kötelezi szerződéskötésre a munkáltatót, mivel ez csak egy állásajánlat. Bevett szokás, hogy barátok, rokonok és ismerősök segítenek a tartózkodási engedély megszerzésében állásajánlat megírásával.

Sajnos egy szakmai tartózkodási engedéllyel nagyon nehéz megfelelő munkát találni, hiszen a cégek többsége kifejezetten letelepedési engedéllyel alkalmazza a külföldieket, ami egy év után kérvényezhető. Ennek számos oka van, egyrészt a munkáltatóknak nincsenek teljeskörű ismereteik a különböző vízumokkal kapcsolatosan, másrészt léteznek bizonyos megkötések is. Elvileg a tartózkodási engedély kérvényezésekor azt is lehet kérni, hogy a munkáltató már az eljárás ideje alatt foglalkoztassa a munkavállalót egy bizonyos plusz összeg megfizetése után. Ám, mivel gyakran ismerősök adják az állásajánlatot, a kérvényezőnek ki kell várnia a 6-8 vagy akár több hónapot is, míg kézhez kapja a tartózkodási engedélyt. Nagyon ritka az a cég, amely a tartózkodási engedély igénylését is elvégzi. Inkább akkor kerül sor erre, ha multinacionális vállalatnál cégen belül, külföldről helyeznek Chilébe egy munkavállalót. Az állásra jelentkezők diszkriminációja nagyon egyszerűen zajlik, hiszen minden jelentkezőtől kéri a chilei személyi számát, amelyből meg lehet állapítani, hogy megközelítőleg mióta tartózkodik Chilében a bevándorló, ha pedig nincs helyi személyi száma, akkor nincs is tartózkodási engedélye.

3.2 Chilei és külföldi munkavállalók aránya

A chilei Munka Törvénykönyve meghatározza a külföldiek arányát, akik egy adott munkahelyen dolgozhatnak. A Munka Törvénykönyvének 19-20§ kimondja, hogy:

„Legalább a dolgozók 85 százalékának chilei állampolgárnak kell lennie.”

Természetesen vannak kivételek, a jogszabály alól mentességet élveznek a következők: a kevesebb mint 25 főt foglalkoztató vállalkozások; olyan szakemberek, akik nem helyettesíthetők chilei állampolgárokkal; olyan külföldi állampolgár, akinek házasa/élettársa/gyermeké chilei; olyan külföldi, aki már legalább öt éve folyamatosan Chilében él. Ahogy korábban említettük, a Chilében élő külföldiek átlagosan magasabb iskolázottságúak, mint a helyi lakosság, különösen a venezuelaiakra igaz ez. Sajnálatos módon nagyon sok cég/vállalkozás gyorsan eléri a törvényben meghatározott 15%-os határt és nem szerződtethet több külföldit, hiába találják meg a megfelelő jelentkezőt. Nagyon gyakori, hogy a képzett venezuelaiaknak alacsonyabb a bérigényük a chileiekhez képest, ráadásul sokszor még angolul is beszélnek, így egy nemzetközi cégnek kifejezetten előny lehet a foglalkoztatásuk, viszont ez a korábban említett korlátokba ütközik. Egy-egy állásinterjún nem ritka, hogy a külföldi jelentkezőtől chilei házastársra/gyermekre vonatkozó információt is kérdeznek, hiszen ebben az esetben korlátozás nélkül szerződtethető.

3.3 Külföldön szerzett szakképzettség elismerése – Chilei Egyetem

Három különböző eljárást lehet megkülönböztetni, amelyek nem teljesen azonosak a magyarországi elismerési eljárásokkal. Az egyik a „honosítás”, mely a leginkább a nyelvvizsga honosításához hasonlít. Abban az esetben alkalmazható, ha megállapodás van érvényben azzal az országgal, ahol a végzettséget kiállították. A másik a végzettség elismerése továbbtanulás céljából, ilyen esetben csak az iskolai végzettséget ismerik el, amely egyetemi felvételi eljárásra jogosít. A kétféle elismerési eljárást országtól függően vagy az Oktatásügyi Minisztérium, vagy a Külügyminisztérium végzi. A harmadik a szakképzettség ún. „elismerési eljárása”. Utóbbi esetben a chilei szakképzettséggel teljesen azonos (ekvivalens) oklevelet/bizonyítványt állít ki a Chilei Egyetem. Ehhez hosszú elismerési eljárásra van szükség, általában számos különböző vizsgával.

Az elismerési eljárás kötelező számos szakképzettség, például az egészségügyi dolgozók, az állami intézmények pedagógusai stb. esetében. Gyakran azok is kérvényezik az elismerési eljárást, akiknek nem kötelező, de így mind az állami, mind a magánszférában szabadon dolgozhatnak. Chilében sokkal bizalmatlanabbak a munkáltatók egy külföldi szakképzettséggel kapcsolatban, és bár magáncégeknél számos külföldi képesítéssel el lehet helyezkedni, az állami cégeknél meglehetősen nehéz vagy szinte lehetetlen.

3.3.1 Külföldön szerzett szakképzettség elismerése

A Chilei Egyetem 2005-től minden évben publikálja azoknak a névsorát, akik az elismerési eljárás során az egyetem által kiállított végzettséget megszerezték. A lista alapvető adatokat tartalmaz, mint név, az egyetem által kiállított oklevél, állampolgárság stb., amelyek nagyon jól használhatók különböző statisztikák elkészítéséhez. Azért publikálják az adatokat névvel, mert így a munkáltatók le tudják ellenőrizni az elismert szakképzettséget.

2005 és 2018 között mindössze 4.114 fő kapott oklevelet az elismerési eljárás keretében. 80,97% külföldi állampolgár és 20,81% chilei. A bevándorlók tömeges érkezésével egyidejűleg egyre többen kérvényezték az eljárást, legnagyobb számban a venezuelaiak. Az eljárás időtartama minimum másfél év, de a gyakorlatban sokkal hosszabb is lehet. Egyáltalán nem olcsó, 300.000–450.000 Ft között van egy átlagos szakképzettség elismertetése, de ennél akár drágább is lehet. A Chilei Egyetem 820.000 Ft-nak megfelelő összegben maximalizálta ennek díját. Természetesen a különböző vizsgák nyelve csak spanyol lehet.

A kutatás során kvalitatív interjú készült az eljárásról egy olyan chileivel, aki a világ 30 legjobb művészeti egyeteme között (University Rankings 2016) szereplő Liszt Ferenc Zeneakadémián tanult. Az eredeti végzettsége „Operaénekes és magánénekes tanár”. Jogszabályi kötelezettségeknek eleget téve jelentkeznie kellett az eljárásra, mivel egy Waldorf iskola kórusvezetőjeként helyezkedett el és a

pedagógiai pályán dolgozóknak ez az eljárás kötelező. Az egyetem elismerte azt a tényt, hogy a tanult tantárgyak 90%-ban megegyeznek a chilei követelménnyel, sőt sokkal szélesebb ismereteket tartalmaz a magyar képzés, továbbá több éves operaénekesi és pedagógusi tapasztalata is van. Mindennek ellenére kötelezték új záróvizsga letételére, ennek minden költségével együtt, ami közel két havi fizetéssel volt egyenlő: zongorakísérő, próbák, koncertterem, konzulens stb. Az egyetem honlapján publikált szabályzat szerint új záróvizsgára akkor kerül sor, ha a tantárgyak kevesebb mint 50%-os egyezést mutatnak. Mivel Chilében nincs a magyar végzettséghez hasonló képzés, így a Chilei Egyetem által kiállított diploma is sokkal egyszerűbb lett: „Zenei előadó: ének specializációval”. Az egész eljárás közel két évig tartott. Egyre gyakoribb Chilében, hogy a közép- vagy felső-középosztályhoz tartozó külföldiek inkább kifizetnek egy mesterképzést, mint az egész elismerési eljárást, így gyorsabban és egyszerűbben tudnak a munkaerőpiacra lépni, hiszen a „helyi diploma” birtokában a munkáltatók jobban bíznak a külföldi munkavállalókban.

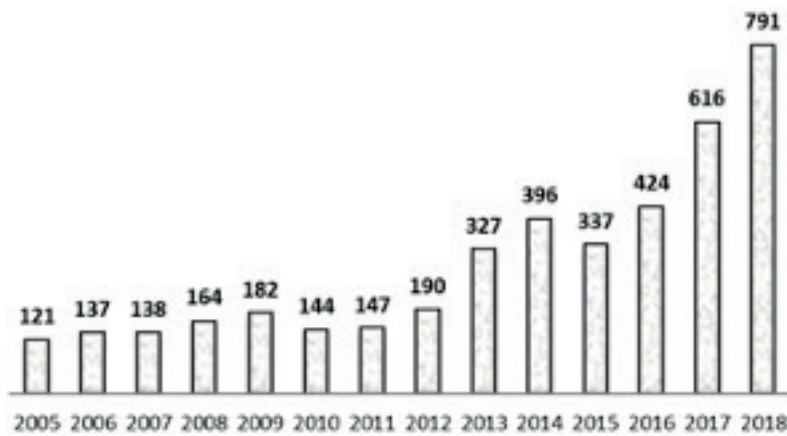
Az egyetemet számos kritika éri, főképp a magas költségek, a hosszadalmas eljárás és az átláthatóság hiánya miatt. Nagyon gyakran találkozni olyan diplomás külföldivel, aki pincérként, taxisofőrként vagy bolti eladóként dolgozik.

3.3.2 Külföldön szerzett szakképzettség elismerése (2005–2018)

A folytatásban két fontos szakképzettség vizsgálata következik: a fogorvosé és az általános orvosé. Az információ összegyűjtése során az elemzés olyan adatokra támaszkodik, amelyeket egyrészt a Chilei Egyetem tesz közzé évente a szakképzettség elismeréséről – ezeket az előző fejezetekben már ismertettem –, másrészt a Bevándorlási Hivatal (DEM) adatai a tartózkodási engedélyekről. A Bevándorlási Hivatal 2005-től teszi közzé a bevándorlókkal kapcsolatos információkat olyan alapadatokkal, mint foglalkozás, iskolai végzettség, állampolgárság, tartózkodási engedély típusa stb. 2018-ban és 2017-ben éves, a korábbiakban pedig több évet átölelő listákat publikált. Általában egyszerű táblázatokról van szó, melyek az alapinformációkat tartalmazzák, nem statisztikákról.¹³⁵

¹³⁵ Az egyik leghíresebb eset a King's College Londonban végzett fogorvosé, akinek 5 év és 18 különböző vizsga után sikerült elismertetnie fogorvosi diplomáját, ez idő alatt angol nyelvet tanított és „Az angol beteg” (*el paciente inglés*) címmel blogot írt a történetéről (Rivas, 2019).

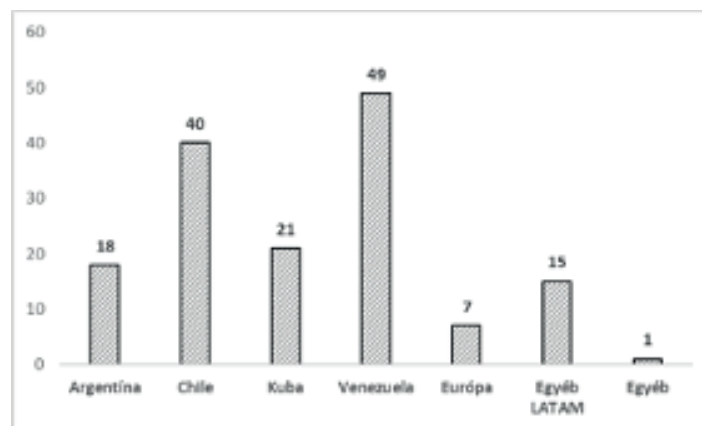
3.3.2.1 Külföldön szerzett szakképzettség elismerése: Fogorvos

4. ábra: Külföldön szerzett szakképzettség elismerése (2005–2018)

(Forrás: Saját statisztika, az egyetem honlapján található adatok alapján)

Ha megnézzük a fogorvosok esetét, igen érdekes képet kapunk. 2005 és 2018 között mindössze 151 fogorvos végzettségét ismerte el a Chilei Egyetem. Közülük 40 chilei állampolgár volt, akik külföldön szereztek fogorvosi diplomát.¹³⁶

5. ábra: Külföldön szerzett szakképzettség elismerése: Fogorvos (2005–2018) Összesen: 151

(Forrás: Saját statisztika, az egyetem honlapján található adatok alapján)

Érdeemes összevetni a Bevándorlási Hivatal fogorvosok tartózkodási engedélyére vonatkozó adatait a Chilei Egyetemével. Összesen 4.776 fogorvos kérvényezett tartózkodási engedélyt 2005 és 2018 között s ebből az elmúlt két évben (2017–2018) 1.341 fő kapott tartózkodási engedélyt, aminek közel felét a venezuelai bevándorlók tették ki.

¹³⁶ Példa erre Carlos Sánchez kolumbiai orvos esete, aki a fővárostól több ezer km-re lévő Chiloé-szigetén dolgozik Ancud városában. Mivel az ilyen távoli helyeken nincs elég orvos, így nem is adtak lehetőséget a vizsgára való felkészülésre. Az első vizsgája nem sikerült, és amennyiben a második sem fog, akkor nem folytathatja a munkáját, annak ellenére, hogy nincs, aki helyettesítse (Aguayo, 2017).

ÉV	Fogorvos	Argentina	Bolivia	Ecuador	Kolumbia	Kuba	Peru	Uruguay	Venezuela	Europa	Egyéb LATAM	Otro
2018	746	15	20	78	91	18	7	1	491	5	19	1
2017	595	18	25	103	100	9	11	2	296	5	21	5
2011-2016	2098	89	179	498	726	42	58	17	287	21	145	36
2005-2010	1337	31	93	329	655	9	47	31	33	8	93	8
Total:	4776	153	317	1008	1572	78	123	51	1107	39	278	50

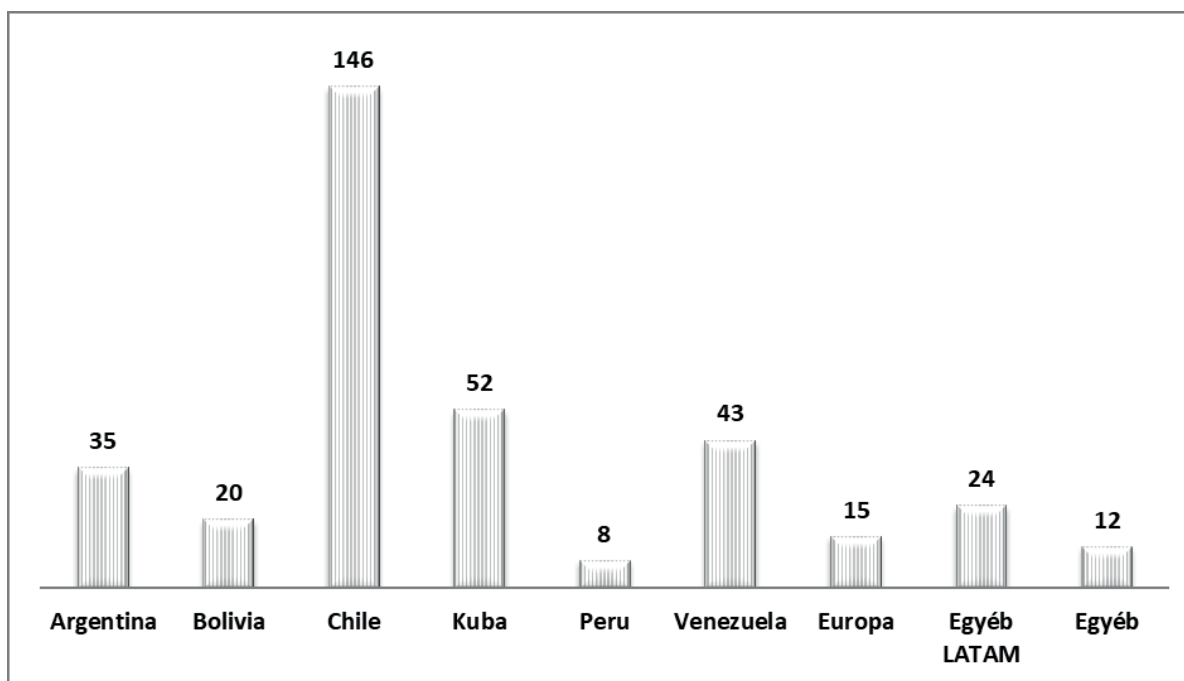
1. Tábla: Tartózkodási engedélyek (2005–2018): Fogorvos

(Forrás: Saját statisztika, a Bevándorlási Hivatal honlapján található adatok alapján)

A 151 elismert diploma igencsak csekély szám a 4.776 tartózkodási engedélyhez képest. Elismerési eljárás nélkül pedig nem dolgozhatnak a fogorvosok szakmájukban. Ráadásul Chile és Venezuela között nincs semmilyen megállapodás a szakképzettségek elfogadásáról, ami a folyamatot segíthetné.

3.3.2.2 Külföldön szerzett szakképzettség elismerése: Orvos (2005–2018)

Az elemzés során még nagyobb különbséget lehetett felfedezni a külföldi orvosok tartózkodási engedélye és az orvosi végzettség elismerése között. Az eljárást, ahogy korábban említettük, a Chilei Egyetem végzi. 2005 és 2018 között 355 külföldi orvosi diplomát ismert el az Egyetem, amelyből 146 volt chilei állampolgáré. Egyre népszerűbb külföldön tanulni, hiszen a chilei oktatási rendszerben magasak a tandíjak.

6. ábra: Külföldön szerzett szakképzettség elismerése: Orvos (2005–2018) Összesen: 355

(Forrás: Saját statisztika, az egyetem honlapján található adatok alapján)

A Bevándorlási Hivatal nem készít külön statisztikát a bevándorlók foglalkozás szerinti megoszlásáról, de az évente kiadott adatokból ezeket össze lehet állítani. A Bevándorlási Hivatal adatai alapján 2005-től összesen 12.565 orvos vagy szakorvos kért tartózkodási engedélyt. A venezuelai orvosok vezetik a listát, mintegy 5.158 tartózkodási engedély igénylésével, nagyrészt 2017 és 2018 között.

ÉV	ORVOS	Argentina	Bolivia	Ecuador	Kolumbia	Kuba	Peru	Uruguay	Venezuela	Európa	Egyéb LATAM	Egyéb
2018	3124	54	73	129	221	172	12	7	2335	20	75	26
2017	2577	83	82	220	246	139	16	8	1669	27	55	32
2011-2016	4794	321	379	807	1227	350	56	44	1127	126	263	94
2005-2010	2070	106	208	680	605	69	65	116	27	44	109	41
Total:	12565	564	742	1836	2299	730	149	175	5158	217	502	193

2. Táblázat: Tartózkodási engedély diplomásoknak és technikusoknak Orvos / Szakorvos (2005–2018)

Összesen: 12.565

(Forrás: Saját statisztika, a bevándorlási hivatal honlapján található adatok alapján)

Ahogy korábban említettük, néhány ország (Ecuador, Kolumbia stb.) kétoldalú egyezményt kötött Chilével. Ez segít abban az esetben, ha a szakképzettség/végzettség megegyezik egy Chilében szerzett azonos végzettséggel, de ezek az egyezmények sem teszik lehetővé a teljesen szabad munkavégzést. Ha valamilyen végzettség Chilében nem létezik, akkor a bevett gyakorlat szerint megkeresik a leginkább hasonlót és számos különböző vizsga után egy másféle diplomát kap a külföldön végzett szakember. Természetesen nem minden tartózkodási engedéllyel rendelkező orvos marad Chilében; ha nem tudja a végzettségét elismertetni, vagy másik országba megy, vagy más területen keres munkát.

3.4 EUNACOM – Az orvostudomány ismeretének nemzeti egységes vizsgálja

Az orvosok nehézségei nem érnek véget a Chilei Egyetem elismerési eljárásával. Létezik egy másik vizsgakövetelmény, aminek minden Chilében dolgozó, helyben vagy máshol végzett orvosnak eleget kell tennie. A 2009 áprilisában hatályba lépett 20.261 törvény értelmében: a Chilében és külföldön végzett orvosoknak meg kell felelniük az EUNACOM egységes orvostudományi vizsgán. Állami egészségügyi intézmények esetében ez az eljárás kötelező és egyre több magánintézmény is kéri. (uchile.cl)

A vizsgák meglehetősen költségesek (az elméleti vizsga: 257 USD, a gyakorlati vizsga: 600 USD). A Chilében végzett orvosok csak elméleti, míg a külföldön végzett orvosok esetében gyakorlati vizsga is kötelező. Ez alól a kétoldalú egyezmény sem jelent felmentést. Évente mindössze két alkalommal lehet a vizsgára jelentkezni. (edumed.cl)

Nagyon sokan kritizálják a vizsgát, mint ahogy a következő újságdézet is mutatja. „EUNACOM: Az orvosok 70 százalékának nem sikerül elsőre a vizsgát letenni.” (Aguayo, 2017)¹³⁷ A rendelkezésre álló információk alapján elmondható, hogy a frissen végzettek sokkal jobban helytállnak a vizsgákon. Valószínűleg ez annak tudható be, hogy a teszt általánosabb információkra és ismeretekre kérdez rá. Adott esetben a 15-20 éve egy bizonyos szakterületre specializálódott szakorvos esetében sokszor első próbálkozásra nem sikerül az EUNACOM vizsga, hiszen egészen más ismeretekkel rendelkezik a szakmai gyakorlatából következően. Természetesen léteznek költséges tanfolyamok, amelyek segítik a vizsgázó felkészülését. Ez a vizsga is csak spanyol nyelven tehető le.

3.5 Megéri orvosnak tanulni Chilében? – Chile orvoshiánnnyal küzd

A chilei Oktatásügyi Minisztérium létrehozott egy oldalt „Mi futuro”, vagyis az „Én jövőm” elnevezéssel, mely fontos statisztikai adatokat tartalmaz az egyetemi és technikai végzettségekről. 2017-ben mindössze 1.637 fő végzett az orvostudományi karon. A várható foglalkoztatottság az orvosok esetében eléri a 92,4%-ot, az első évben a várható bruttó jövedelem (megközelítően 20% adó terheli a béreket): 850.000 Ft-nak megfelelő chilei peso, az ötödik évtől a várható bruttó jövedelem: 1.300.000 Ft. (Mifuturo.cl) Az orvoscépzés Chilében osztatlan, 14 féléves, de az átlagos egyetemen töltött idő 14–15,2 félév. Az éves tandíj nagyon eltérő, számos tényezőtől függ, mint pl. az egyetem hírneve, mióta folyik orvoscépzés az egyetemen stb. A legolcsóbb képzés 2.000.000 Ft/év, a legdrágább pedig: 3.500.000 Ft/év (Chavez, 2019). Bár a végzett orvosok nagy eséllyel találnak jól fizető munkahelyet, a magas tandíj óriási terhet ró az orvostanhallgató családjára.

Az Egészségügyi Minisztérium jelentése szerint 2030-ra az állami egészségügyből 7200 orvos fog hiányozni, 4.772 általános orvos és 2.428 szakorvos (Minsal, 2017). Statisztikailag egyértelmű, hogy az orvoshiányt nem tudják pótolni, mert évente nagyon kevesen végeznek orvosként (2017-ben 1.637 fő). Az Egészségügyi Minisztérium jelentésében a 2015-ös adatokat összesítették, ennek alapján az állami egészségügyben 21.438 általános vagy szakorvos dolgozott, így 2030-ra az orvosok közel egyharmada hiányozhat (Minsal, 2017).

A kutatás során egyértelművé vált, hogy Chile nagyon egyszerűen megoldhatná a már jelenleg is problémát okozó orvoshiányt. Ha a korábban említett tartózkodási engedélyeket szemügyre vesszük, 2018-ban több mint háromezer, míg 2017-ben 2.577 orvos, illetve szakorvos érkezett Chilébe.¹³⁸ A 2. táblázatból egyértelműen látható, hogy a hiányzó orvosok kétharmada az elmúlt két évben érkezett Chilébe és még nyelvi nehézségük sincs. Tehát felmerül a kérdés: Chile miért nem könnyíti meg az egészségügyi szakképzettségek elismerését? Az állami egészségügy már most is komoly kihívásokkal

¹³⁷ Ez a tartózkodási engedély munkavállalásra is alkalmas.

¹³⁸ Níolas Rojas: szociológus (PhD), migrációval kapcsolatos kutatások vezetője több intézményben (Alberto Hurtado Egyetem, Chile, Barcelonai Egyetem); Claudia Silva: szociológus (PhD), a chilei Bevándorlási Hivatal migrációval kapcsolatos kutatórészlegének vezetője, valamint a PUC – chilei Egyetem tanára (Rojas–Silva, 2016).

küzd, főként a fővárostól távolabb lévő régiókban. Gyakran egyáltalán nincs, vagy nincs elég orvos/szakorvos.

A helyzet súlyosságát mutatja, hogy 2019. augusztusában Arica és Parinacota régió vezetősége határozatot adott ki: szerződhetők orvosok EUNACOM vizsga nélkül is az állami egészségügyi rendszerben, „*súlyos orvoshiány esetén és az egészségügyi ellátás megfelelő biztosítása érdekében...*”. Az így szerződött orvosoknak egy év áll a rendelkezésükre, hogy az EUNACOM vizsgát letegyék (Chavez, 2019).

A helyi hivatalok nyilvántartása szerint Aricában (Chile legészakibb városa a perui határnál, Arica és Parinacota Régió legnagyobb települése) mindössze 200 orvos jut a több mint 226 ezer lakosú városra, vagyis az egy orvosra jutó lakosok száma 1.130, míg az OECD ajánlása legalább 322 lakosonként egy orvos (Chavez, 2019).

3.6 Egyéb információ

Az egészségügyi végzettségűek mellett más szakembereknek is kötelező engedélyt szerezniük szakmájuk gyakorlásához. Például a külföldön végzett mérnököknek és technikusoknak a 12.851-es törvény 6. paragrafusának értelmében a Mérnöki Kamaránál kell engedélyt kérniük ahhoz, hogy Chilében dolgozhassanak. Az eljárási díj közel 100 ezer Ft (ingenieros.cl).

A másik nehézség, ami a külföldieket érinti, hogy Chile nem írta alá az 1986-os Bécsi Közúti Közlekedési Egyezményt. Chile csak Spanyolországgal, Dél-Koreával és nemrégiben Peruval kötött egyezményt, a többi ország lakosainak elméleti, gyakorlati és egészségügyi vizsgát kell tenniük, ha Chilében szeretnének vezetni. Mivel a legtöbb külföldi Santiagóban él és a helyi tömegközlekedés nem a legjobb, gyakran elengedhetetlen a jogosítvány megszerzése a nagy távolságok miatt. Gyakori, hogy a vállalkozások sem szerződtesik a munkavállalót vezetői engedély nélkül, amihez az előírás alapján általános iskolai végzettséget kell bemutatni (conaset.cl). Az ettől való eltérés az önkormányzatok hatáskörébe tartozik. Azokban a városrészekben, ahol több külföldi él, az általános iskolainál magasabb végzettséget is be lehet mutatni. (lascondes.cl)

Az albérletkeresés senkinek sem egyszerű Chilében, különösen, ha külföldi állampolgárról van szó. A tulajdonosok a legmegbízhatóbb bérlet szeretnék megtalálni. Ennek érdekében nagyon sokféle hivatalos papírt kérnek. Igen gyakori, hogy egy albérlethez szükség van kezesre, munkaszerződésre, be kell mutatni a pénzügyi helyzetet bankszámlakivonatokkal, sőt gyakran még erkölcsi bizonyítványt is előírnak. Nem ritka, hogy akár egy évre előre ki kell fizetni a bérleti díjat, ha valamilyen dokumentum hiányzik, amit a lakástulajdonos szeretne.

A bankszámla-nyitás is körülményes, be kell mutatni a pénzügyi hátteret, korábbi bankszámlakivonatokat és ugyanez vonatkozik a külföldről visszatérő chileiekre is. A korábban említett, Magyarországon végzett operaénekes pl. egy évig nem tudott chilei számlát nyitni, mivel nem volt ún. „adóstörténete”.

A munkahelykeresés legjobb módja, ha ismerős ajánlja a bevándorlót, hiszen a munkáltatók nagyon bizalmatlanok. Gyakori, hogy hiába rendelkezik valaki több éves szakmai tapasztalattal, ha Chilében korábban nem dolgozott, akár a ranglétra legaljáról kezdheti a szakmáját. Sokszor csak azért vesznek fel külföldit, mert alacsonyabb bért kér, mint a helyi munkavállaló. Jellemző, hogy a venezuelaiak aránylag alacsony bérrel megelégednek az első chilei munkahelyen, majd később, már a chilei szakmai tapasztalat birtokában egy jobban fizető munkahelyre pályáznak.

3.7 Az integráció nehézségei

Máslatin-amerikai országokkal ellentétben Chilébeszinte egyáltalán nem érkeztek afrikai rabszolgák, így az afrikai komponens teljesen hiányzik a népesség összetételéből. A spanyol konkvisztádorok és telepések után számos más európai is érkezett, így a chilei családnevek között gyakori az angol, német, francia, olasz és horvát eredetű (Soltész, megjelenés előtt). Chile déli részén található a német és a horvát kolóniák. Továbbá az őslakos indiánok száma sem éri el a 10%-ot (INE 2018). Egy ilyen közegben a bolíviai vagy perui bevándorlók, akik gyakran magukon viselik az őslakosok markánsabb vonásait (pl. aymarák), vagy a Karib-térségből érkező afro-leszármazott kolumbiaiak, haitiak kifejezetten diszkriminációról számolnak be. Nagyon nehéz munkát találniuk, nem áll meg nekik a taxi vagy egyszerűen nem szolgálják ki őket. A kolumbiaiakra vonatkozó sztereotípiák a chilei társadalomban főleg a droggal és a prostitúcióval kapcsolatosak (Gissi–Pinto–Rodríguez, 2019). Főleg a peruiak és a Haitiről érkező bevándorlók keresettek az építőiparban (Ciedess, 2017), míg a venezuelaiakat képzett, tanult bevándorlócsoporthoz tartják, 2018 során ők adták be a szakképzettség elismertetéséhez szükséges legtöbb kérelmet is (González, 2019).

Ha „kinézet” alapján a chileiek nem is tudják „beazonosítani” a latin-amerikai bevándorlót, akcentus alapján egészen biztosan. A chilei spanyol egy kicsit más, mint a többi, még egy anyanyelvű spanyolnak is nehezen érthető: gyors, sőt inkább „hadarós” a beszélt nyelv és nagyon sok helyi kifejezést, vagy olyan szót használnak, amit Chilén kívül nem igazán ismernek, így akár még egy étlap megértése is gondot okozhat kezdetben. Kétségtelen, hogy az integrációhoz el kell sajátítani a sajátos chilei szóhasználatot (Gissi–Pinto–Rodríguez, 2019).

A chilei társadalmat nagyon sokszor a karibi kultúra ellentétéként írják le: hideg, barátságtalan. Ez többek között Chile hosszú évszázados elzártságának is köszönhető, hiszen a sivatag és az Andok határolja az országot (Gissi–Pinto–Rodríguez, 2019). Talán ezért is keresettebbek a szolgáltató szektorban a kolumbiaiak vagy a venezuelaiak. A közvélekedés szerint Chilében azóta javult a szolgáltatások színvonala, amióta kevesebb a chilei felszolgáló. De ugyanez igaz a taxikra is, ahol külföldi jogászok, tanárok, orvosok dolgoznak sofőrként és ismertetik meg a saját kultúrájukat a santiagói dugóban, hosszú barátságos beszélgetésbe elegyedve a helyiekkel.

4. Következtetések

A kedvező munkaerőpiac, az alacsony korrupció és a gazdasági helyzet együttese Chilét vonzó célszázzá teszi. Jelenleg nagyon általános, hogy a külföldiek elsősorban a szolgáltató szektorban dolgoznak, mivel ezen a területen a cégek kisebbek, így a nem chileiek foglalkoztatására vonatkozó létszámkorlátozás kevésbé érinti a munkáltatót, továbbá a külföldiek jelentős része nem tudja a szakképzettségét elfogadtatni, következésképpen eredeti szakmájában sem tud dolgozni. Jogászok, orvosok, fogorvosok dolgoznak az éttermekben pincérként vagy sofőrként az Uber, Cabifyt és a taxizás egyéb alternatíváit választva. Nagyon sokan közülük nem tudják megfizetni a szakképzettségük elismertetésével kapcsolatos költségeket.

Rojas és Silva¹³⁹ tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy Chile nem használja ki a képzett külföldi munkaerőt, a bevándorlók a chilei átlagot meghaladó iskolázottságuk ellenére olyan munkát végeznek, amit a chilei állampolgárok nem vállalnak el. A humántőke elpazarlását hangsúlyozzák, egy olyan társadalomban, amely még mindig meglehetősen diszkriminatív (Rojas–Silva, 2016). Ugyanakkor szükség van képzett munkaerőre, kifejezetten hiányoznak az orvosok az állami egészségügyből, de ugyanígy a jól képzett mérnökök is. Az egyezmények hiánya s a drága és hosszadalmas elismerési eljárás megnehezíti a szakemberek elhelyezkedését. Semmilyen állami kedvezményt vagy segítséget nem kapnak azok, akiknek bár értékes diplomájuk van, nem tudják kifizetni az eljárás költségeit. Mindenki ugyanabban a sorban áll, amikor tartózkodási engedélyt kér, és ugyanez történik akkor is, ha valaki a diplomáját/szakképzettségét szeretné elismertetni. Gyakorlatilag sokkal egyszerűbb alacsony iskolai végzettséggel munkát találni például házvezetőnőként, kertészként stb., ilyen esetben azonnal szerződést kap a munkavállaló, gyakran szállást is biztosítanak a háztartási alkalmazottnak. A Chilébe érkező bevándorlók többsége ugyanazt a nyelvet beszéli, így sokkal nagyobb előnyben vannak, mint például azok, akik az Egyesült Államokba érkezve először angolul tanulnak ahhoz, hogy a képzettségüknek megfelelő munkát találjanak.

Kétségtelen, ha egy orvos, vagy fogorvos nem tudja a diplomáját elismertetni, akkor csupán két lehetősége van, vagy más területen keres munkát, vagy elhagyja az országot, bár egy harmadik is megemlíthető, amikor illegálisan dolgozik a szakmájában. Ha valaki olcsó és jó fogorvost keres Chilében – ahol a fogászati ellátás nem képezi az alapellátás részét, így elég költséges –, akár egy illegális fogorvosi rendelőben is találhatja magát.

A kutatás során egyértelművé vált, hogy a Chilében működő jelenlegi elismertetési eljárás ugyanúgy érinti a chilei állampolgárokat, mint a külföldieket, hiszen egyre több chilei tanul külföldön a magas otthoni tandíjak miatt. Azonban a chilei társadalomba való visszaintegrálódás néhány év külföldi tartózkodás/tanulás után nagyon nehéz, sőt még tovább bonyolódhat külföldi házastárssal hazatérve.

¹³⁹ Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2014., 92 oldal

Bár a 70-es években íródott bevándorlási törvény meglehetősen liberális és viszonylag egyszerűen lehet tartózkodási engedélyt kérni az országban, a társadalom, az intézmények egyre több akadályt gördítenek az országba érkezők elé. Olyan szokások, szabályozások léteznek a chilei társadalomban, amelyek nem kedveznek a migrációnak, továbbá a bevándorlással kapcsolatos törvényeket sem ismerik a helyiek. Maga a társadalom plusz szűrőként működik a saját szokásaival, megnehezítve az olyanok letelepedését, akik esetleg konkurenciái lehetnek a helyi képzett munkaerőnek. Nagyon sokan azért is választják Chilét, mert ugyanazt a nyelvet beszélik, és nyilván joggal gondolhatják, hogy egyszerűbb egy új életet kezdeni egy spanyol nyelvű országban, ám valójában sokan falakba ütköznek, és az ún. chilei álom (*sueño chileno*), ahogy az egyik erről szóló írásban nevezték, lassan szertefoszlik (Gissi–Pinto–Rodríguez, 2019). Visszatérve a tanulmány elején feltett kérdéshez, nem könnyű munkát találni az országban, és Chile nem teszi gördülékenyebbé a külföldi munkavállalók integrálódását, még akkor sem, ha olyan szakemberek érkeznek az országba, akikre nagy szükségük lenne.

Felhasznált irodalom

- Aguayo, David EUNACOM: 70% de los médicos que rindió el examen lo había reprobado antes. 2017.07.12 Forrás: La Tercera <https://www.latercera.com/noticia/eunacom-medicos-reprobado/> [2019.05.05.]
- Andorka, Rudolf (1997): *Bevezetés a szociológiába*, Budapest, Osiris
- Banco Central – Chile Mercado laboral: hechos estilizados e implicancias macroeconómicas diciembre 2018. Forrás: Banco Central. www.bcentral.cl [2019.05.05.]
- Aranda Bustamante, G. – Salinas Cañas, S. – Salinas Cañas, S. (2015): *Minefields and Humanitarian Demining at the Chile-Bolivia Border: A Step-by-Step Approach*. Forrás: *Frontera Norte*, 27(54), 6–142. DOI: <https://doi.org/10.17428/rfn.v27i54.579> [2019.12.20.]
- Correa, Vera – García Pinzón, V. (2013): *Turbulencias desde el mar: Chile y Bolivia*. Forrás: *Si Somos Americanos*, 13(1), 93–121. [2019.12.20.] DOI: <https://doi.org/10.4067/s071909482013000100005> [2019.12.20.]
- Código del Trabajo – Chile Art. 19 y 20. Forrás: Ley Chile. <https://www.leychile.cl/Navegar?idNorma=207436> [2019.08.22.]
- Colegio de Ingenieros de Chile Forrás: [Ingenieros.cl](http://www.ingenieros.cl) <http://www.ingenieros.cl> [2019.05.03.]
- Comisión Nacional de Seguridad de Tránsito: Forrás: Consaset. <https://www.conaset.cl> [2019.05.03.]
- Chavez, Maximiliano. Salud estima que la brecha de médicos especialistas es de 4.900 facultativos 2019.08.23. Forrás: El Mercurio <https://www.emol.com/noticias/Nacional/2019/08/23/958913/Ministerio-de-Salud-estima-que-brecha-de-medicos-especialistas-es-de-4900-facultativos.html> [2019.05.20.]

- DEM – Departamento de Extranjería y Migración, Forrás: Extranjería. <https://www.extranjeria.gob.cl> [2019.05.03]
- Dustmann, Christian – Schönberg, Uta – Stuhler, Jan (2016): The Impact of Immigration Why Do Studies Reach Such Different Results? Forrás: Journal of Economic Perspectives 30, 4:31–56. /2016. november/ DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.30.4.31>
- Estimación de Personas Extranjeras Residentes en Chile 2018. Forrás: Extranjería. <https://www.extranjeria.gob.cl/estadisticas-migratorias/> [2019.05.03.]
- Gissi, Nicolas – Pinto, Carolina – Rodríguez, Francisca (2019): Inmigración reciente de colombianos y colombianas en Chile: Sociedades plurales, imaginarios sociales y estereotipos. Forrás: Estudios Atacameños, (62), 127–141. <https://doi.org/10.22199/issn.0718-1043-2019-0011>
- González, Valentina En 2018, venezolanos lideraron peticiones de extranjeros a Universidad de Chile para revalidar títulos. 2019.01.28 Forrás: El Mercurio, <https://www.emol.com/noticias/Nacional/2019/01/28/935815/Venezolanos-lideraron-peticiones-de-extranjeros-a-U-de-Chile-para-revalidar-titulos-en-2018.html> [2019.05.20.]
- INE – Estimación de Personas Extranjeras Residentes en Chile 31 de diciembre 2018. Forrás: INE. <https://www.ine.cl> [2019.06.03.]
- INE – Instituto Nacional de Estadísticas Forrás: INE. www.ine.cl [2019.06.05.]
- International Monetary Fund Forrás: IMF <https://www.imf.org> [2019.05.05.]
- Insight Crime Chile Profile. InSight Crime – Investigation & Analysis of Organized Crime. (2018.04.23) Forrás: InSight Crime <https://www.insightcrime.org/chile-organized-crime-news/> [2019.09.10.]
- Inmigrantes ya alcanzan el 6,6% de la población, el mayor registro de Sudamérica, (2019.02.15) Forrás: El Mercurio, <http://www.elmercurio.com/blogs/2019/02/15/67139/Inmigrantes-ya-alcanzan-el-66-de-la-poblacion-el-mayor-registro-de-Sudamerica.aspx> [2019.02.20.]
- Robert Half – Guía Salarial - Chile 2019 Forrás: Robert Half www.roberthalf.cl [2019.08.23.]
- Las Condes – Licencias de Conducir – Extranjeros. Forrás: Municipalidad de Las Condes <https://www.lascondes.cl/tramites/transito/licencias/extranjeros/extranjeros.html> [2019.12.20]
- Médicos del Mundo en Chile Forrás: Eunamed. <https://eunamed.com/blog/costo-de-inscripcion-al-eunacom/> [2019.06.05.]
- Minsal – Ministerio de Salud. Estudio determinación de brecha de médicos generales y especialistas – Informe Final 2017.12.13. Forrás: Minsal. <https://www.minsal.cl/wp-content/uploads/2018/03/Estudio-determinaci%C3%B3n-de-brechas-m%C3%A9dicos.pdf> [2019.06.06.]
- Ministerio de Educación. Forrás: Mi futuro. <https://www.mifuturo.cl/> [2019.06.05.]

- Navarrete, M. J. – Vedoya, S. “Ordenar la casa”: análisis del primer año de la política migratoria del gobierno. 2019.04.06 Forrás: La Tercera. <https://www.latercera.com/nacional/noticia/ordenar-la-casa-analisis-del-primer-ano-la-politica-migratoria-del-gobierno/604018/> [2019.04.07]
- Peregil, Francisco La estremecedorahistoriadelos33chilenos atrapados en lamina San José (2018.08.22) Forrás: El País https://elpais.com/elpais/2018/08/22/actualidad/1534931557_287914.html [2019.12.23.]
- Population, surface area and density Forrás: data.un.org https://data.un.org/_Docs/SYB/PDFs/SYB62_1_201907_Population,%20Surface%20Area%20and%20Density.pdf [2019.12.20.]
- Protestan en Chile contra políticas migratorias de Piñera Forrás: Telesur 2019.07.22. <https://www.telesurtv.net/news/protestas-politica-migratoria-chile-pinera-20190722-0004.html> [2019.12.20.]
- Organizadores deciden suspender marcha antimigrantes por falta de seguridad 2019.08.10. Forrás: 24horas.cl <https://www.24horas.cl/nacional/organizadores-deciden-suspendermarcha-antimigrantes-por-falta-de-seguridad-3515865> [2019.12.20.]
- Ramos Rodríguez, Romina – Tapia Ladino, Marcela Una mirada heterogénea del espacio fronterizo: el caso de la frontera tarapaqueña (Chile) Forrás: Revista CIDOB d’Afers Internacionals, 122. sz. 2019 szeptember, pp. 187–210. DOI: doi.org/10.24241/rcai.2019.122.2.187 [2019.12.17.]
- Reforma Migratoria y Política Nacional de Migraciones y Extranjería Forrás: Digital Gobierno https://cdn.digital.gob.cl/filer_public/d2/39/d239d0df-c4e9-488e-a36f8b1ac2ca00ef/nueva_ley_de_migracion.pdf [2019.12.20.]
- Revalidación y Reconocimiento de títulos y grados extranjeros en la Universidad de Chile Forrás: Universidad de Chile. www.uchile.cl [2019-06-05.]
- Rivas, Claudia La cruzada contra el monopolio de U. de Chile para convalidar títulos 2018.07.13 Forrás: Diario Financiero [2019.05.20.]
- Rojas, Niolas – Silva, Claudia La migración en Chile, Breve reporte y caracterización 2016. Forrás: Obimid https://www.comillas.edu/images/OBIMID/boletines_e_informes/informe_julio_agosto_2016.pdf [2019-11-05.]
- Soltész Béla: Chile, in: Bács Zoltán – Szenté-Varga Mónika szerk.: *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*, Budapest, Dialóg Campus, megjelenés előtt
- Transparency International – Corruption perceptions index 2018. Forrás: <https://www.transparency.org/cpi2018> [2019-08-23.]
- Ventura Sancho, Rodrigo El tratado de Ottawa y el desafío de Chile al 2020. Centro de Estudios Estratégicos. Forrás: ANEPE 2016.12.22. <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/EL-TRATADO-DE-OTTAWA-Y-EL-DESAFIO-DE-CHILE-AL-2020.pdf> [2019.12.20.]

The World Bank: Life expectancy at birth, total (years) – Latin America & Caribbean (2017)
Forrás: [worldbank.org https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=ZJ](https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=ZJ)
[2019.11.15.]

Trabajadores extranjeros llegan a 160 mil en Chile. En construcción lideran peruanos y haitianos
2017.04.28. Forrás: [ciedess.cl https://www.ciedess.cl/601/w3-article-2145.html](https://www.ciedess.cl/601/w3-article-2145.html) [2019.12.13.]

QS World University Rankings by Subject 2016 – Performing Arts. Forrás: Top Universitis <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2016/performing-arts>
[2019.09.03]

Will Colombia's Generous Attitude Toward Venezuelan Migrants Last? 2019.09.17.

Forrás: World Politics Review <https://www.worldpoliticsreview.com/trend-lines/28197/venezuelan-immigration-to-colombia-is-spiking-here-s-how-duque-is-handling-it> [2019.11.10]